

УДК 351.858:316.77

В. Ю. СТЕПАНОВ

ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ НА СУЧАСНЕ СУСПІЛЬСТВО

Показано новий підхід до інформації, розуму людини та моделювання в інформаційному суспільстві.

The new going is rotined near information, reason of man and design in informative society.

Ключові слова: інформація, дія, управління, розум, моделювання, інформаційна програма.

Відкриття і винаходи у другій половині ХХ ст. спричинили бум у розвитку інформаційних технологій, засобів зв'язку і засобів масової інформації. Спільна глобальна діяльність людей, що об'єднуються в людство з єдиним інформаційно-інтелектуальним потенціалом, привели до підкорення атомної енергії і космосу, організації супутникового телебачення і всесвітніх енергетичних, телефонних, комп'ютерних мережах і так далі. Інформація стає тепер чинником навколишнього середовища. Інформаційні зв'язки між людьми стали такими насиченими, що носієм об'єктивної реальності, що відображує, виникає в процесі взаємодії окремих осіб, груп людей і людства із зовнішнім світом слід рахувати людство в цілому. Починають з'являтися і залежні від цього регулятивні функції якщо не всього людства, то великих груп людей. Можна стверджувати, що на початок ХХІ ст. сформувалася і продовжує удосконалюватися "психіка людства" в інформаційному просторі, що є актуальним і вимагає подальшого дослідження.

Метою цієї роботи є розгляд впливу інформації на суспільство та моделювання психіки людства в інформаційному просторі.

Інформаційний простір, інформаційний вплив на людину для людського суспільства став одним з найважливіших аспектів, які цілком і повністю поставили суспільство в залежність від інформації, а це означає, що сама структура суспільства почала перебудовуватися і мінятися, залежно від процесу інформатизації. Цими питаннями займалися зарубіжні вчені, які зробили значний внесок у зародження та становлення концепцій інформаційного суспільства і суспільства знань, зокрема: Д. Белл, П. Дракер, М. Кастельс, Й. Масуді, Ф. Махлуп, К. Мей, О. Тоффлер, Ф. Уебстер та ін. Вагомий внесок у становлення відповідних концепцій зробили російські вчені – Р. Абдєєв, О. Варганов, М. Вершинін, О. Вершинська, Є. Войтоловська, Є. Галумов, С. Дука, Л. Землянова, В. Машликін, І. Мелюхін, М. Моїсєєв, А. Ракітов, А. Чернов та ін.

У розробку і формування відповідних концепцій значний внесок у своїх різнопланових роботах зробили й вітчизняні дослідники: В. Бріжко, Л. Вінарік, О. Голобуцький, В. Гондюл, О. Грігор, В. Данільян, О. Дубас, Д. Дюжев, О. Зернецька, В. Ковальовський, А. Колодюк, В. Лях, Є. Макаренко, О. Малигін, В. Недбай, М. Ожеван, Г. Почепцов, М. Рижков, А. Сіленко, В. Ськалацький, Є. Тихомирова, В. Фісанов,

О. Флор, В. Фурашев, І. Чернозубкін, І. Чиж, С. Чукут, О. Шевчук, В. Щербіна та ін.

Одним з найважливіших аспектів і проблем інформаційного суспільства, що сьогодні існують, є масовий психологічний вплив інформації. Майже всі учені, що займаються проблемами соціології та політології, зайняті проблемами глобального психологічного впливу на величезні маси людей у всьому світі. Сучасні дослідники інформаційних технологій і соціологи вважають, що неправильно обрана стратегія інформатизації або її недостатній динамізм можуть спричинити істотні зміни в усіх сферах життя суспільства [2].

Зараз розробляються різні форми впливу і можливості маніпулювання громадською думкою для формування політичних рішень у різних сферах діяльності. Цілеспрямовані дії на суспільство за допомогою інформаційних засобів зв'язку поширені, і саме на них засновані майже всі аспекти існування сучасного суспільства [12].

Якщо прийняти гіпотезу про автономність людства, слід чекати, що йому властиві всі відповідні характеристики, зокрема цілісність у фізичному просторі, відтворення складових частин і так далі. Людство за своїми інформаційними функціональними параметрами наближається до потенціалу нервової системи людини. Можливо людство в інформаційному полі теж є єдиною цілісною автономною організаційно-замкнутою системою. Компоненти в цій системі – це, природно, люди; а роль взаємодії відіграють інформаційні процеси [9].

Формування громадської думки, різних поглядів на різного роду ідеї, культури в цілому відбуваються за допомогою засобів масової інформації. Одним з прогресивних наукових досліджень у сфері інформатизації стало моделювання. Це, перш за все, пов'язано з розглядом всієї історії людства, всіх галузей його знань, мистецтва з погляду деякої системи або моделі, в якій вичленяють основні закономірності. Математичні моделі інформаційного майбутнього, планування суспільно-політичних систем і історичних процесів, і взагалі будь-яка структуризація інформації – одна з найперспективніших тем сучасної науки. У будь-якому разі, уряд будь-якої держави вважає за краще розвивати сьогодні саме цю галузь науки. Засіб дії на масову свідомість – це потужна зброя, яка використовується з метою завоювання влади [6]. Невірно, що уряди різних держав з такою старанністю розвивають певну сферу діяльності науки просто від розуміння того, що в цих дослідженнях – майбутнє людства [8]. Як правило, ними, рухають більш приземлені і корисливі цілі. Моделювання історично важливих ситуацій, дія на масову свідомість – це те, що необхідне для влади. В інформаційного суспільства є інша сторона, окрім тієї, що зазвичай пропонують засоби масової інформації, описуючи інформаційну революцію.

Важко сказати, чи вважав В. Вернадський, який досліджував інформаційний простір, що основним елементом в новому положенні людини буде об'єкт, за допомогою якого можна впливати на масову свідомість, що він буде таким, що визначає в новому стані людини [4]. Зрозуміло, що В. Вернадський розумів повсюдність впливу розуму людини на біосферу, на суспільство, в якому живе, але те, що зі всіх можливостей для розуму чоловік оберє саме елемент масового впливу і зробить його головним у своєму світосприйманні, ймовірно – ні. Це нове

положення людини нагадує язичницькі культу, в яких головним у відношенні з навколишнім середовищем для людини було знаходження способів впливу на неї, і з її допомогою – на іншу людину. Тільки в юності людства був пошук засобів у рамках роду або деякої ділянки землі. Тепер це розповсюджується на біосферу в цілому і все людство. У сучасних філософів це викликає серйозні побоювання за майбутнє інформаційного суспільства, яке подається не так райдужно, як його змальовують засоби масової інформації у зв'язку з переходом до глобальної інформатизації суспільства [10].

Досить дивний оптимізм випробовує зараз більшість людей з приводу повної комп'ютеризації життя. Він теж, звичайно, сформований дією засобів масової інформації. Зрозуміло, в комп'ютеризації суспільства немає нічого поганого, за винятком того, що дає необмежені можливості володарюючих структур для контролю за кожною окремою людиною [11]. Це можливо за допомогою введення якогось носія кода інформації про кожную людину, без якої він не зможе знаходитися в суспільстві. Як варіант, таким носієм можуть бути пластикові карти.

Зараз йдуть розробки повсюдного використання пластикових карт, можливості яких перестають обмежуватися тільки купівлею і продажем. У пластикових картах є можливість містити відомості про народження, сімейний стан людини, його адресу та інші паспортні дані, також особистий особовий рахунок, яким можна маніпулювати за допомогою комп'ютерів, установлених в різних організаціях міст. За допомогою однієї карти людина розплачуватиметься за проїзд, робитиме покупки, проходитиме на роботу, користуватиметься як ключем, входячи в свій будинок, тощо. Вони повинні фактично замінити будь-які пересування грошових коштів, а також слугувати пізнавальним кодом для людини, дані про який міститиме в, умовно кажучи, головному комп'ютері [7]. Цим пізнавальним кодом чоловік повинен користуватися скрізь, і інформація про його пересування і будь-які дії буде відома і контрольована, оскільки він не зможе яким-небудь чином взаємодіяти із суспільством без нього.

Розробка системи інформації, здатної зберігати безліч кодів і універсального носія інформації про кожную людину в суспільстві закінчиться в найближчому майбутньому. Цій темі присвячено безліч наукових і популярних статей, в яких виражається оптимізм про впорядкування суспільно-соціального життя, про його “екологічну чистоту”, яку ця система може забезпечити, тому що будь-яка дія людини буде відома громадськості. На думку вчених, це гарантує відсутність яких-небудь безладів і суспільних асоціальних проявів. Проте в них замовчується про те, що людина абсолютно позбавляється свободи в такому інформаційному суспільстві. Це відбувається тому, що будь-який крок людини стає контрольованим і засоби дії на кожную окрему людину, залежно від його вчинків, можуть послідувати негайно. Тому мова про “екологію суспільства” тут йти не може, швидше – про нове рабство [14]. Цю потужну політичну систему обслуговуватимуть сотні тисяч людей, і людство може бути в найближчому майбутньому вже розділено не лише за матеріальним достатком і ступенем освіченості, а за рівнем інформованості, доступом до загальнодержавної інформації про кожную людину, і, як наслідок, можливість дії на певну кількість людей.

Важко сказати, як розвиватиметься інформатизація суспільства, яка носить

характер, якщо можна так сказати, “завойовний”, тому що сьогодні майже будь-яка суспільно-політична інформація розрахована на завоювання масової аудиторії. Це означає, що вона призначена впливати на свідомість багатьох людей і формувати суспільно-політичні погляди.

Револуція завжди супроводжується завоюванням нового простору. Сьогодні цим простором стає інформаційне поле, яке не лише належить людині, але і має відношення до всієї біосфери. Розум людини, покликаний з глибокою відповідальністю усвідомити єдність його і біосфери, яке він знаходить у зв'язку з еволюційними перетвореннями, починає використовувати біосферу для споживчих цілей.

Це положення в суспільстві стало не лише ареною суспільно-політичних чвар і хвороб, але і проблемою кожної окремої особи. Не буде жодного куточка на Землі, жодної людини, в яку це не проникне і не стосуватиметься, тому що ця проблема перестає бути тільки зовнісоціальною або зовніполітичною. Об'єднання людства в контексті ноосфери має на увазі свідому участь кожної людини, тому що саме на його волю впливають засоби масової інформації, і кожен повинен робити свідомий вибір, брати свідому участь. Свідомість кожної людини може і повинно впливати, у свою чергу, на формування громадської думки в інформаційному просторі. Це дуже важливий аспект в розглядуваному нами питанні.

Повертаючись до В. Вернадського і його теорій ноосфери як інформаційного поля, можна сказати, що дослідження деяких сучасних учених у цій галузі на біологічному рівні розглядають суспільство як інформаційний простір [13]. Інформаційний простір має на увазі не лише деякі абстрактні величини, як здебільшого характеризується поле, але і конкретно просторово-часові фізичні умови. Це виникає тому, що у просторі існують фізичні рамки і інформаційний носій.

Це можливо відразу з кількох причин: по-перше, повсюдна інформатизація суспільства, можливість об'єднання людства на якісно новому рівні, основою якого стає фактичний реальний код інформації, форма якого на сьогодні має значення соціально-політичної реклами. По-друге, сучасні учені схилиються до того, що людина не лише створює коди інформації, але і сама є джерелом і кодом інформації (таким джерелом інформації взагалі може слугувати вся “жвава речовина” біосфери).

До такого висновку дійшли сучасні учені, переосмислюючи поняття “інформація”, що дало можливість сприймати “жваву речовину” біосфери інформаційним носієм не лише на геологічному або хімічному рівнях, як це було до цих пір, але і на енергетичному рівні. Знаходження матеріальної основи існування інформації як такої, дало можливість розділити інформаційний простір на сфери за носіями: по-перше, це носії, створені людиною для електронної інформації (традиційні паперові і магнітні носії). По-друге, це носії інформаційного поля, створеного людиною (різні методи дії, наприклад, реклама тощо); і по-третє, це біологічні носії інформаційного поля у “жвавих речовин” природного порядку, що існують нарівні з енергією [5].

Якщо з першими двома носіями все зрозуміло – людина знайшла і постійно вдосконалює їх, то з другим виникає істотна проблема. Вона зводиться до виявлення матеріального або енергетичного носія цього біологічного інформаційного поля.

Також до цих пір не знайдено носій гравітаційного поля, але це не заважає вважати його існуючим і досліджувати його закони.

Розглядати інформацію як атрибут матерії, вважаючи, що вона є складовою частиною будь-якого об'єкта, у тому числі і неживого, нарівні з речовиною і енергією, – це те, що остаточно інформаційне поле перетворить на простір і зробить його закінченою структурою. Світова академічна наука і конкретно професійні екологи також не використовують поки поняття “інформація” ширше, ніж його тривіальний сенс: результати моніторингу земної поверхні, список шкідливих речовин і їх допустимі концентрації, періоди напіврозпаду радіоактивних ізотопів, результати обробки статистики за патологіями в людей і інших представників біосфери в результаті шкідливих дій і тому подібне. Очевидно, що поняття “інформаційний простір” більшою мірою є філософською категорією, і поки не виявлений його носій.

Виникнення інформаційного простору не лише підіймає людину на якісно новий рівень життя, але і ставить перед нею серйозні проблеми. Вони полягають у тому, що людина повинна усвідомлено підходити до всіх проблем в житті. Це твердження, зрозуміло, не нове і кожне століття, висуваючи нові проблеми, ставить перед нею одне і те ж завдання. І завжди це звучить актуально. Тут природно напрошується висновок про те, що геологічною силою є людина і її розум, тобто наукова думка соціального людства. У “Філософських думках натураліста” В. Вернадський писав: “Ми якраз переживаємо її яскраве входження в геологічну історію планети. В останні тисячоліття спостерігається інтенсивне зростання впливу однієї видової жвавої речовини – цивілізованого людства – на зміну біосфери. Під впливом наукової думки і людської праці біосфера переходить в новий стан – в ноосферу” [3]. У сучасності поняття “ноосфера” значно змінилося на відміну від того, яке сформулював В. Вернадський. Зараз з терміном “ноосфера” в деяких учених асоціюється поняття “інформаційне поле”.

Спираючись на державно-організовану наукову думку і на її породження, техніку, людина, на його думку, створила в біосфері нову біогенну силу, що підтримує розмноження і подальше заселення різних часток біосфери. Причому разом з розширенням сфери проживання, людство починає вдавати із себе все більш згуртоване співтовариство, з цим пов'язано зростання засобів зв'язку, тобто засобів передачі думки, які за поточне століття вдосконалені так, що сполучають собою всю планету [1].

Як стало видно з вищевикладеного, основною проблемою інформаційного суспільства, що входить в ноосферу або інформаційний простір, є внутрішня свобода людини. На свободу вирішень людини завжди впливає безліч чинників, тим більше зараз, коли для цього існують цілеспрямовані інформаційні програми. Сьогодні ці впливи носять масовий характер. У зв'язку з цим існує велика небезпека перетворитися на велике єдине співтовариство, наповнене інформацією, абсолютно безрозсудних людей з атрофованою волею і відсутністю якої-небудь свободи.

Розглядаючи різні матеріальні форми, нескінченно міняючи їх як опору у своїй свідомості, людина симулює явища і процеси, роблячи їх існуючими і

неіснуючими одночасно. Це розповсюджується на різні сфери людського життя: особисту, соціальну, етичну, творчу тощо. Інформаційне суспільство, засноване на матеріальних об'єктах, сенс яких одночасно і є, і його немає – це дійсно абсолютно нова форма суспільства. Але тоді постає закономірне питання: а чи є само це суспільство, якщо всі його складові “вислизують” від сприйняття і розуміння? Видно, є, тому що ми бачимо це “вислизання”, бачимо як все, що оточує нас у нашому житті, змінюється і здійснює метаморфози – з одного в інше, наближаючись до формування “глобального розуму” людства.

Література:

1. Аллен Р. Д. Наука о жизни / Р. Д. Аллен. – М., 1981.
2. Бялко А. В. Мир на стыке веков / А. В. Бялко // Природа. – 2001. – № 1. – С. 16–19.
3. Вернадский В. И. Философские мысли натуралиста / В. И. Вернадский. – М., 1988.
4. Вернадский В. И. Научная мысль как планетное явление / В. И. Вернадский. – М., 1990.
5. Горский Ю. М. Будущее цивилизации (экология, информация, экономика) : [доклад на IV симпозиуме “Электротехника 2010 года”] / Ю. М. Горский, И. А. Кузнецова, Москва, май 20–23, 1997 г. : сб. докладов. – М. – Т. 1. – Р. 6, ГНЦ ВЭИ, 1997.
6. Кара-Мурза С. Манипуляция сознанием / С. Кара-Мурза. – М., 2000.
7. Моисеев Н. Н. Общественная эволюция, рациональное общество / Н. Н. Моисеев. – М. : Полис, 1992. – № 3.
8. Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства від 22. 07. 2000 р. // Дипломатический вестник, 2000. – №8. – С. 51–56.
9. Сергеев Б. Ф. Ступени эволюции интеллекта / Б. Ф. Сергеев. – Л., 1986.
10. Сладкова О. Б. Манипулирование общественным сознанием в информационном обществе / О. Б. Сладкова // Обсерватория культуры, 2006. – № 6. – С. 4–12.
11. Сіленко А. Соціально-політичні наслідки інформаційної революції / А. Сіленко // Політ. менеджмент. – 2005. – № 5. – С. 61–74.
12. Урсул А. Д. Информатизация общества / А. Д. Урсул. – М., 1990.
13. Учение В. И. Вернадского о переходе биосферы в ноосферу, его философское и общенаучное значение. – М. : Философское общество СССР, 1990. – Т. 1.
14. Хайек Ф. Дороги к рабству / Ф. Хайек // Новый мир. – 1991. – № 7–8.

Надійшла до редколегії 20.01.2010 р.